संस्कृतम्

द्वितीयं प्रश्नपत्रम्

(साहित्यम्)

समयः होरात्रयम् (घण्टा-त्रयम्)

पूर्णाङ्काः 250

प्रश्नपत्र-सम्बन्धिताः विशेषनिर्देशाः

कृपया प्रश्नोत्तरलेखनात् पूर्वं निम्नलिखितनिर्देशाः सावधानतया पठनीयाः

खण्डद्वये विभाजिताः **अष्टौ** प्रश्नाः।

परीक्षार्थिभिः **पञ्चैव** प्रश्नाः समाधेयाः।

प्रथम-पञ्चमौ प्रश्नौ अपरिहार्यौ। अवशिष्टेषु प्रश्नेषु **त्रयः** प्रश्नाः समाधेयाः। प्रतिखण्डम् **एकः** प्रश्नः अवश्यं ग्रहणीयः।

प्रश्नानां तद्भागानां वा मूल्याङ्काः प्रश्नस्थले एव निर्दिष्टाः।

चतुर्थ-पञ्चम-षष्ठप्रश्नाः संस्कृतभाषायां देवनागरीलिप्या समाधेयाः। अवशिष्टप्रश्नानामुत्तरं संस्कृतभाषायां देवनागरीलिप्या अथवा परीक्षाप्रवेश-प्रमाणपत्रे स्वीकृतया कयाचिद्भाषया प्रदेयम्।

प्रश्नोत्तरार्थं निर्दिष्टा पदानां संख्या परिपालनीया।

यदि प्रश्नोत्तरपुस्तिकायां कोपि पृष्ठः अंशो वा रिक्तः (अलिखितः) स्यात्तर्हि तत्र स्पष्टरूपेण व्यत्यासचिह्नं (×) विधेयम्।

प्रश्नक्रमानुसारमेव क्रमेण प्रश्नोत्तराणि प्रदेयानि। न चेत् अंशतः प्रदत्तं प्रश्नोत्तरमपि संपूर्णप्रश्नोत्तरवत् परिगणितं भवेत्।

SANSKRIT

PAPER—II

(LITERATURE)

Time Allowed : Three Hours

Maximum Marks : 250

QUESTION PAPER SPECIFIC INSTRUCTIONS

Please read each of the following instructions carefully before attempting questions

There are EIGHT questions divided in TWO Sections.

Candidate has to attempt FIVE questions in all.

Question Nos. **1** and **5** are compulsory and out of the remaining, THREE are to be attempted choosing at least ONE question from each Section.

The number of marks carried by a question/part is indicated against it.

Question Nos. **4**, **5** and **6** must be answered in SANSKRIT and the remaining questions must be answered either in SANSKRIT or in the medium authorized in the Admission Certificate. Answer written in SANSKRIT must be in Devanagari script.

Word limit in questions, wherever specified, should be adhered to.

Any page or portion of the page left blank in the Question-cum-Answer Booklet must be clearly struck off.

Attempts of questions shall be counted in sequential order. Unless struck off, attempt of a question shall be counted even if attempted partly.

खण्ड—A / SECTION—A

1. अधोनिर्दिष्टानां विषयाणां पर्यालोचनं सोदाहरणं प्रत्येकं सार्धशतेन (*150*) शब्दैः विधीयताम्—

Each answer along with examples of the following questions to be written within *150* words :

(a) कालिदासरचितरघुवंशमहाकाव्ये प्रतिबिम्बितं काव्यसौष्ठवं विशदयत।

Elaborate the poetical beauty as reflected in the epic, *Raghuvaṃśa* of Kālidāsa. 10

(b) ''भारवेरर्थगौरवम्'' इत्येतन्मतं युक्तिपुरस्सरं विशदयत।

Critically appreciate the statement—''भारवेरर्थगौरवम्''. 10

(c) ''कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते'' इत्येषा भणितिः सयुक्तिकं सोदाहरणं च विव्रियताम्।

Elucidate critically with apt illustration the dictum—''कादम्बरीरसज्ञानामाहारोऽपि न रोचते''. 10

(d) ''उदिते नैषधे काव्ये क्व माघः क्व च भारविः'' इतीयम् उक्तिः सयुक्तिकं सोदाहरणं च समीक्ष्यताम्।

Examine critically with apt examples the saying—''उदिते नैषधे काव्ये क्व माघः क्व च भारविः''. 10

(e) श्रीधरभास्करवर्णेकरविरचितस्य शिवराज्योदयमहाकाव्यस्य काव्यगतं वैशिष्ट्यं प्रतिपादयत।

Describe the poetical features of the epic, 'शिवराज्योदयम्' composed by Shridhar Bhaskar Varnekar. 10

2. अधोनिर्दिष्टानां विषयाणां सारगर्भिता समीक्षणीया—

Enumerate the significance of the following questions :

(a) ईशावास्योपनिषदमनुसृत्य विद्याविद्ययोः स्वरूपं निरूप्यताम्।

Describe the distinct features of 'Vidyā' and 'Avidyā' as propagated in the *Īśāvāsyopaniṣad.* 15

(b) भगवद्गीतायां प्रतिपादितं 'कर्मयोगं' विशदयत।

Illustrate the 'Karmayoga' as described in the *Bhagavadgītā.* 20

(c) कौटिलीयायाः अर्थव्यवस्थायाः वर्त्तमानप्रसङ्गे उपयोगित्वं प्रतिपाद्यताम्।

Examine the utility at present day's administration of the State economic system as described by Kauṭilya in his *Arthaśāstra.* 15

3. अधोनिर्दिष्टानां विषयाणां समीक्षा विधेया—

Analyze in detail the following questions :

(a) भाषादृष्ट्या मृच्छकटिकस्य वैशिष्ट्यं विशद्यताम्।

Enumerate the specialities found in the use of languages in the *Mṛcchakaṭikam.* 15

(b) रत्नावलीमनुसृत्य हर्षवर्धनस्य नाट्यशैली समीक्ष्यताम्।

Examine the features of style of composing drama of Harṣavardhana as traced in *Ratnāvalī*. 15

(c) वेणीसंहारमवलम्ब्य कर्णस्य चरित्रमनुशीलयत।

Draw the characteristic features of Karṇa as depicted in the drama, *Veṇīsaṃhāra*. 20

4. अधोलिखितानां विवेचनं देवभाषयैव देवनागरीलिप्यामेव च कर्त्तव्यम्—

The answers of the following questions must be written in Sanskrit language and in Devanāgarī script only :

(a) मेघदूते समुपलब्धं प्रकृतिचित्रणं वैशद्येन निरूप्यताम्।

Describe the features of the nature as depicted in the *Meghadūta*. 15

(b) संस्कृतसाहित्येतिहासे पञ्चतन्त्रस्य स्थानं विवेचयत।

Evaluate the position of the text, *Pañcatantra* in the history of Sanskrit literature. 15

(c) बाणभट्टरचितस्य हर्षचरितस्य ऐतिहासिकं महत्त्वं प्रतिपादयत।

Discuss the historical importance of the *Harṣacarita* of Bāṇabhaṭṭa. 20

खण्ड—B / SECTION—B

5. नागराक्षरैः संस्कृतभाषायां प्रत्येकं सार्धशतेन (*150*) शब्दैः व्याख्यायताम्—

Explain each of the following verses in Sanskrit language and in Devanāgarī script only (within *150* words) :

(a) अथवा कृतवाग्द्वारे वंशेऽस्मिन्पूर्वसूरिभिः।
मणौ वज्रसमुत्कीर्णे सूत्रस्येवास्ति मे गतिः॥ 10

(b) यः पूरयन् कीचकरन्ध्रभागान् दरीमुखोत्थेन समीरणेन।
उद्गास्यतामिच्छति किन्नराणां तानप्रदायित्वमिवोपगन्तुम्॥ 10

(c) आमेखलं सञ्चरतां घनानां छायामधःसानुगतां निषेव्य।
उद्वेजिता वृष्टिभिराश्रयन्ते शृङ्गाणि यस्यातपवन्ति सिद्धाः॥ 10

(d) द्विषां विघाताय विधातुमिच्छतो रहस्यनुज्ञामधिगम्य भूभृतः।
स सौष्ठवौदार्यविशेषशालिनीं विनिश्चितार्थामिति वाचमाददे॥ 10

(e) कृतारिषड्वर्गजयेन मानवीमगम्यरूपां पदवीं प्रपित्सुना।
विभज्य नक्तंदिवमस्ततन्द्रिणा वितन्यते तेन नयेन पौरुषम्॥ 10

6. अधोनिर्दिष्टानां व्याख्या नागराक्षरैः संस्कृतभाषायामेव विधेया—

Explain the following verses in Sanskrit language and in Devanāgarī script only :

(a) तदेजति तन्नैजति तद् दूरे तद्वन्तिके।
तदन्तरस्य सर्वस्य तदु सर्वस्यास्य बाह्यतः॥ 15

(b) वेदाविनाशिनं नित्यं य एनमजमव्ययम्।
कथं स पुरुषः पार्थ कं घातयति हन्ति कम्॥ 20

(c) मन्दप्रख्यायमानेन रूपेण रुचिरप्रभाम्।
पिनद्धां धूमजालेन शिखामिव विभावसोः॥ 15

7. अधोलिखितानामाशयः ससन्दर्भं प्रतिपादनीयः —

Elaborate the idea of the following verses with reference :

(a) त्वामारूढं पवनपदवीमुद्गृहीतालकान्ताः,
प्रेक्षिष्यन्ते पथिकवनिताः प्रत्ययादाश्वसन्त्यः।
कः संनद्धे विरहविधुरां त्वय्युपेक्षेत जायाम्,
न स्यादन्योऽप्यहमिव जनो यः पराधीनवृत्तिः॥ 15

(b) अज्ञः सुखमाराध्यः सुखतरमाराध्यते विशेषज्ञः।
ज्ञानलवदुर्विदग्धं ब्रह्मापि तं नरं न रञ्जयति॥ 15

(c) तथा हि, अभिषेकसमय एव चैषां मङ्गलकलसजलैरिव प्रक्षाल्यते दाक्षिण्यम्, अग्निकार्यधूमेनेव मलिनीक्रियते हृदयम्, पुरोहितकुशाग्रसम्मार्जनीभिरिवापनीयते क्षान्तिः, उष्णीषपट्टबन्धेनेवाच्छाद्यते जरागमनस्मरणम्, आतपत्रमण्डलेनेवापवार्यते परलोकदर्शनम्, चामरपवनैरिवापह्रियते सत्यवादिता, वेत्रदण्डैरिवोत्सार्यन्ते गुणाः, जयशब्दकलकलैरिव तिरस्क्रियन्ते साधुवादाः, ध्वजपटपल्लवैरिव मरामृश्यते यशः। 20

8. अधोलिखितानां पद्यानां प्रसङ्गनिर्देशपूर्वकं व्याख्या कार्या—

Explain the following verses with context :

(a) कातरा येऽप्यशक्ता वा नोत्साहस्तेषु जायते।
प्रायेण हि नरेन्द्रश्रीः सोत्साहैरेव भुज्यते॥ 15

(b) शुश्रूषस्व गुरून् कुरु प्रियसखीवृत्तिं सपत्नीजने
भर्तुर्विप्रकृतापि रोषणतया मा स्म प्रतीपं गमः।
भूयिष्ठं भव दक्षिणा परिजने भोगेष्वनुत्सेकिनी
यान्त्येवं गृहिणीपदं युवतयो वामाः कुलस्याधयः॥ 15

(c) विनिश्चेतुं शक्यो न सुखमिति वा दुःखमिति वा,
प्रमोहो निद्रा वा किमु विषविसर्पः किमु मदः।
तव स्पर्शे स्पर्शे मम हि परिमूढेन्द्रियगणो,
विकारश्चैतन्यं भ्रमयति च संमीलयति च॥ 20

★★★